

SAK tulopolitiikan kukoistus- kaudella

Tapio Bergholm: Kohti tasa-arvoa. Tulopolitiikan aika I. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö 1969–1977. Otava, 2012. 587 s.

Tapio Bergholmin SAK:n historia-teos on ehtinyt kolmanteen, 1970-luvun työmarkkinapolitiikkaa käsittelevään osaan. Aika on Liinamaa I:llä vuonna 1968 aloitetun tulopolitiikan aikaa laajoine tulo- ja eläneratkaisuihin. Kun ainakin toistaiseksi viimeinen varsinainen tupo solmittiin vuonna 2004 ja viime vuonna ns. raamiratkaisu, puheenjohtaja Lauri Lyly totesi kirjan julkistamislaisuudessa, että järjestö on historiansa aikana kokenut kolme tai neljä murrosta. Murroksilla hän tarkoitti työmarkkinapolitiikan välineiden uudelleenmuotoutumista. Murroskohdienten määrittely Lylyn mainitsemalla tavalla onkin työmarkkinasuhteiden historian näkökulmasta keskeistä.

Teoksen jäsenyys on kaksijakoinen siten, että alkuluvut käsittelevät omia aihepiirejään ja seuraavat luvut aikajärjestyksessä järjestön edunvalvontaa eli tärkeintä toiminta-aluetta. Bergholm toteaa, että työmarkkinajärjestelmän toiminnan tarkastelun tulee kohdistua kaikkien keskeisten osapuolten eli kolmikannan: valtiovallan, työnantajien ja ammattiyhdistysliikkeen toimintaan. Erytisteemoja ovat yhteiskunnalliset muutosilmiöt ja niiden heijastuminen SAK:n edunvalvontatyöhön. Tarkastelun taustana on 1970-luvun Suomi, jossa väestö muutti joukkomittassa maalta kaupunkeihin ja Ruotsiin ja jossa naiset rynnivät

palkkatyöhön ja joka muuttui palkkatyöyhteiskunnaksi.

Bergholm osoittaa sukupuolijärjestelmän muutoksen tapahtuneen laajamittaisesti nimenomaan 1970-luvulla. Naisten työllisyysaste nousi perheenäitien siirryttyä kodin ulkopuoliseen työhön. Naisten tulo palkkatyöhön asetti vaatimuksia mm. lasten päivähoiton kehittämiseen ja johtikin vuoden 1972 päivähoitolakiin. Vuosikymmenen puolivälissä toteutui myös tärkeä veropoliittinen uudistus: puolisoiden erillisverotus.

Naisten suhteellinen osuus SAK:n liittojen jäsenistöstä nousi 30:sta yli 40 prosenttiin. Tutkija toteaa, että jäsenkehityksestä huolimatta SAK:n hallituksessa oli vuosina 1969–1976 ainoastaan yksi nainen ja hänen puoluepoliittisesta syystä. Vuonna 1976 järjestön hallitukseen valittiin kaksi naista. Naisten nousu järjestössä päättäjän paikalle oli perustason muutoksesta huolimatta hidasta. Naisten ja miesten tuntipalkkojen ero kaventui kuitenkin tulosopimusten kaudella suosimalla ratkaisussa naisvaltaisia matalapalkka-aloja ja kaventamalla työehtosopimuksissa alimpien ja ylimpien palkkaryhmien eroa. Myös työntekijöiden keskipalkka nousi suhteessa toimihenkilöiden keskipalkkaan.

Tutkija korostaa Ruotsin korkeamman palkkatason ja kehittyneempien työolojen vaikutusta työmarkkinasuhteisiin Suomessa, koska paremmat olot olivat vierastyövoimaa tarvitsevassa maassa lyhyen autolauttamatkan päässä. Bergholm pitää vertailua länsinaapurisiin myös yhtenä paikallisten palkkaliikkeiden syynä vähemmistökommunistien toiminnan sijasta. Tulkinta on oivaltava ja uusi. Korpilakot ja ulosmarssit keskittyivät kuitenkin esimerkiksi metalliteollisuudessa muutamaisi taistolaitosten johtamiin työpaikkoihin. Palkat liukuivat toki muillakin työpaikoilla.

SAK:n edustajakokous hyväksyi vuonna 1969 yksimielisesti liittota-

son eheytysohjelman tavoitteena suuremmat liittokokonaisuudet ja selkeämmät liittorajat. Vaikka ohjelma antoi hyvän pohjan järjestelyille, edustajakokouksen päättämä aikatavoite eli saman vuoden loppu oli liian kunnianhimoinen. Tutkijan yksityiskohtaisesti kuvaamassa eheytyksessä viimeinen teollisuuden liittojen sulautuminen, nahka- ja kumialalla, tapahtui vuoden 1974 lopussa. Tuloksena oli SAK:n ns. tasapainoliitoista ainoa kansandemokraattisennemistöinen muiden tasapainoliittojen metalli-, paperi- ja puutyöväen liittojen ollessa sosiaalidemokraattien johtamia. Sosiaalidemokraattien asemaa keskusjärjestössä lujitti se, että palvelualojen nopeimmin kasvavat liitot olivat sosiaalidemokraattisennemistöisiä. Valtion palkansaajien järjestöllinen eheytyminen toteutui vasta vuonna 1978.

Suomesta tuli tutkimuskaudella ammatillisessa järjestäytymisessä maailman huippumaa: ammattiliiton jäsenyydestä tuli suorastaan kansalaistapa. SAK:n jäsenmäärä ylitti miljoonan rajan vuosikymmenen lopulla. Yksityisten palvelualojen ja julkisen sektorin naisvaltaisten liittojen kasvu oli nopeinta, mutta jäsenmäärältäänkin suurimman liiton asema oli vaikutusvaltaisella metalliliitolla, joka säilyi jännittävästä vaalista toiseen sosiaalidemokraattien johdossa.

Suomen taloudellista integraatiota koskeissa poliittisissa kiistoissa keskusjärjestö edusti varoista linjaa. Kamppailukysymyksiä nousi varsinkin kysymys sopimuksesta EEC:n kanssa. Järjestön jäsenistössä kansandemokraatit ja kommunistit vastustivat liittymistä yhtenäisinä ja nuorten keskuudessa esiintyi yleisesti voimakasta vastustusta. Kotimarkkina- ja vientiteollisuudessa työskentelevät näkivät kysymyksessä etunsa vastakaisina. SAK:n johto kallistui EEC-jäsenyyden kannalle asian tultua suojalakupaketteineen syksyllä 1973 eduskuntakäsittelyyn. Järjes-

tö ei kuitenkaan ottanut kysymyseen virallista kantaa. Vuoden 1969 joulukuussa kaatuneelle NORDEK-hankkeelle pohjoismaiden ammatilliset keskusjärjestöt sen sijaan olivat antaneet aktiivisen tukensa.

Työolot kehittyivät tutkimuskaudella sekä sopimusteitse että työsuojelulainsäädännöllä, jonka muotoilussa eduskunta ei suinkaan ollut pelkän kumileimasimen asemassa. Uutena henkilöstön edustajien ryhmänä työpaikoille tulivat työsuojeluvaltuutetut. SAK ajoi tarmokkaasti uudistuksia tehden vuonna 1976 parannuksista koulutus- ja työsuojelusopimuksiin jopa neuvotteluvaiheessa olleen tupon kynnyksikysymyksen.

Teoksen kronologinen osa rakentuu vuoden 1970 UKK-sopimuksesta Liinamaan suositukseen vuonna 1977. Tuloratkaisut käsitellään nojautuen laajaan lähdeaineistoon ja tutkimuskirjallisuuteen. Koska tutkimuskauden tupeilla rakennettiin sosiaaliturvajärjestelmää ja säännösteltiin hintoja ja vuokria, ratkaisuihin tarvittiin jopa määräenemmistö eduskunnassa. Tuloratkaisujen poliittinen ulottuvuus on mielestäni riittävästi valaistu.

Tulosopimusten toteutuminen SAK:n jäsenliitoissa on käsitelty erikseen tapauksissa, joissa tapahtui merkittävää irtautumista keskitetystä sopimuksesta. Varsinkin kymmenen jäsenliiton irtautuminen Miettusen välityksestä vuonna 1976 on erikoinen, koska keskitetty ratkaisu oli SAK:n hallituksen hyväksymä ja myös järjestön kansandemokraattisten johtohenkilöiden aktiivisesti tukema. Irtautuneissa liitoissa oli myös sosiaalidemokraattien johtamia. Liikehdinnässä purkautui varsinkin kiinteäpalkka-alojen ja palkkaliukuma-alojen erilainen palkkakehitys, palikat kun olivat tupovuosina keskitetyistä sopimuksista huolimatta nousseet jopa toisen mokoman palkkaliukumien muodossa.

SAK otti tutkimuskauden lopulla ohjelmallisen kannan keskitettyjen tuloratkaisujen ja solidaarisen palkkapolitiikan puolesta. Kumankin kohdalla käytäntö on usein teoriaa sumeampi. Keskitetyt tuloratkaisut miellettiin tutkimuskauden alussa kumouksellisen liikehdinnän pelossa yhteiskunta- rauhan turvaamisen instrumentteiksi tutkijan tulkinnan mukaan ainakin osin luulottelun ja huhujen pohjalta ilman todellisuuspohjaa. Hyvinvointivaltion rakentamisessa tulopoliittiset kokonaisratkaisut olivat keskeinen väline.

– AARNE MATTILA